

Ѓорѓи ЧАКАРЈАНЕВСКИ

ПО ПОВОД 60 ГОДИНИ ОД ФОРМИРАЊЕТО НА КОМУНИСТИЧКАТА ПАРТИЈА НА МАКЕДОНИЈА (Предавање одржано по повод 100 години од Илинденското востание и 60 години од формирањето на КПМ. Тетово, 19 март 2003 година)

Во годината кога се навршува 100 години од Илинденското востание, ја чествуваме и шеесетгодишнината од формирањето на Комунистичката партија на Македонија. Датум што обврзува да се осврнеме наназад за она што беше, што направи и што стана со КПМ.

Комунистичката партија на Македонија беше дел од големото комунистичко семејство кое својот историски од го започна во 1917 година со победата на Октомвриската револуција. Од тогаш патиштата на новата идеологија започнаа да се шират низ светот. На тоа не беа имуни и Македонците. Со појавата уште на социјалистичките идеи, Македонецот Васил Главинов и неговите следбеници ги поставија основите на левата ориентација во македонското националноослободително движење. Почнувајќи од Гоце Делчев, Ѓорче Петров, Јане Сандански и др., создадоа основа врз која се надоградија еден Димитар Влахов, Павел Шатев, Панко Брашнаров, Васил Ивановски и др. македонски комунисти по Првата светска војна. И тие во новата идеологија видоа надеж за послободен, поправеден свет, без експлоатација на човек од човек, без дискриминација по вера и боја на кожата. Меѓутоа, со тек на време наместо да создаде полна и неограничена слобода, истиот тој систем се изроди во своја сопствена контрареволуција за на да крајот се распадне сам од себе, без директна, воена, надворешна интервенција.

И овде доаѓаме до прашањето како денес, после шеесет години да се размислува за тој чин? Сведоци сме дека во првата деценија на XXI век постоеја и постојат обиди за ревизија на сè што направија македонските комунисти, дури и да се поставува прашањето дека тоа што го направија е рамно на предавство, дури и предавство на македонската национална кауза. Но дали тоа е така и што зборува архивската документација. Во однос на ова, еден наш писател и драматург, ќе рече: „*Се ѝ посеѓа ли ѝо ревизијајѝа како ѝо лек? Ойравдание? Уѝеѝа? Се бара ли во неа ново чисѝилиѝиѝе? Или е сеѝио ѝиоа ѝросѝио ѝарохиска, медиокрийеѝѝска јажма за ѝродолжено ѝлеѝање со власѝѝа?*“ Сите овие прашања имаат и свои одговори во кои повеќе или помалку

може да се најдат сите оние кои постојано го споменуваат препрочитувањето на историјата. Но, да се вратиме на поводот што беше и што сторија македонските комунисти за македонската држава и за македонскиот национален идентитет. За тоа ќе дозволиме да зборуваат фактите.

А фактите се следниве: Комунистичкото и работничкото движење во делот на Македонија во рамките на Југославија, по Првата светска војна се развиваше во рамките на Југославија и на Комунистичката партија на Југославија што беше формирана во април 1919 година.

Како што е познато, најголем дел од својата дејност, освен во 1919 година, за разлика од другите граѓански партии, КПЈ беше илегална политичка организација што влијаеше на резултатите, на начинот и облиците на организационата и политичката дејност. Комунистичката партија во Македонија, како и целиот општествено-политички живот на Македонците, за разлика од другите народи беше изложена на посебен и постојан суров режим и национално-политички притисок. КПЈ и другите национални дејности беа изложени на чести удари на големосрпскиот режим.

Во овој период нејзиниот развој беше нагло нарушуван и прекинуван и таа паѓаше во организациони кризи. Напорите на поединци и вниманието што го посветуваше Централниот комитет, на организацијата во Македонија да ѝ се даде помош, не можеа во такви услови да дадат повидливи резултати.

И покрај сите слабости, објективни и субјективни, Комунистичката партија во Македонија меѓу двете светски војни бележи постојан растеж што се согледува во нејзиното организационо јакнење, а особено во израснување во политичка сила во Македонија, со што, се создаваат основните претпоставки за извршување на нејзината улога во ослободителната војна и револуцијата во 1941-1944 година.

Развојот и дејноста на КПЈ во годините пред војната и наваму, претставува значаен и судбоносен период од нејзината историјата, а воедно и на народите и народностите на Југославија. Формирањето на новото раководство на КПЈ раководено од страна на Јосип Броз претставува пресвртница во нејзиниот развој и е пресудно за нејзината идна дејност.

Таму каде што беше подобра организационата состојба на КПЈ и поразиено работничкото движење, и каде што се одвиваше поинтензивен општ политички живот како што беше Хрватска, Словенија и други, пресвртот настапи веднаш и тие од 1938/39 година се развиваа со побрзо темпо во сите области на дејствувањето. Во оние подрачја пак каде што отсутнуваа повољните услови, како што е случајот и со Македонија, заостануваа во новиот процес на развој. Таму, процесот беше посложен и поспор. Секако, најголема причина за таквиот тек на настаните можеше да се види во лошата односно недоволната организациона состојба на Комунистичката партија во Македонија.

Македонските комунистите зедоа активно учество во парламентарните избори на страната на здружената опозиција во многу места: во Скопје, Прилеп, Велес и други градови. Истата година под раководството на комунистите беа изведени голем број штрајкови на работниците. Во јануари 1939 година се познатите тридневни демонстрации во Велес. Во ова време се засилува и

напредното студентско движење на Филозофскиот факултет во Скопје и сè повидлива е политичката дејност во одделни места на студенти и интелектуалци од другите универзитети и места во тогашна Југославија. Овде треба да се спомене дека со присуството на инструкторите на Централниот комитет на КПЈ Светозар Вукмановиќ и Сретен Жујовиќ започна да се забележува забрзан процес на обновување и консолидација на Организацијата во Македонија.

За релативно кусо време во средината на 1940 година беше извршена во вистинска смисла на зборот, регенерација на организацијата во кадровски, социјален, броен и идеен поглед. Пред сè, беше именувано едно привремено покраинско раководство, кое подоцна прерасна во Покраински комитет на КП. Беа обновени и зајакнати организациите во сите поголеми места: Скопје, Куманово, Велес, Прилеп, Битола, Охрид, Крушево и други. Беа формирани месни комитети, а исто така беа образувани поголем број партиски поверенства со по неколку члена и упоришта во поголем број места.

На раководни места во Организацијата дојдоа млади луѓе, но сепак со извесно организационо и политичко искуство. Тие израснаа во процесот на борбата на работничката класа и во борбата против суровиот режим во Македонија и во другите краишта на Кралството Југославија каде престојуваа како студенти или работници.

Исто така треба да се истакне дека Организацијата на КП засилено ќе пристапи кон организирање на агитационо-пропагандна и издавачка дејност. Се организираат неколку илегални техники во Скопје, Велес, Битола и други места, каде што се умножувани прогласи, летоци по разни поводи и проблеми, со што, покрај препечатувањето на такви издавани од ЦК на КПЈ значително се збогати политичката и пропагандната дејност.

Процесот на нагорна линија и консолидација на КП во Македонија во организациска, политичка, идејна и акциона смисла се одбележува со Покраинската конференција во 1940 година. Покраинската конференција одржана во септември во Скопје претставува еден од најзначајните настани во историјата на Комунистичката партија на Македонија во илегалниот период меѓу двете светски војни, кој го заокружува овој период од нејзиниот развој. На неа е констатирано дека Организацијата „здрово стои на нозете и дека за кратко време се постигнати успеси како во организациска така и во политичка смисла“. Ова нејзино значење се определува како според бројот на застапеноста на организациите и делегатите, исто така, и според третираната проблематика и донесените оценки и заклучоци. Во однос на националното пак, на Покраинската конференција беше подвлечено неговото колосално значење за Комунистичката организација во разбирањето и спроведувањето во дело на револуционерната политика и тактика за националното прашање поради тоа што се јавува како „прашање на прашањата“. Поставувањето и потенцирањето на ова прашање, кое дотогаш од Организацијата не беше третирано со нужното внимание, претставува решителен чекор напред во градењето на политиката на КПЈ за националното прашање во Македонија.

По Конференцијата, Организацијата на КП во Македонија бележи понатамошен и постојан растеж.

Основната карактеристика на процесот на консолидацијата и заздравувањето на Партијата во Македонија во 1940 година е тоа што членството и раководствата и по возраста и по стажот на дејноста во работничкото и комунистичкото движење беа создадени од млади комунисти, кои израснаа во самата работа и борба во Македонија.

Пристапувањето на Југославија кон Тројниот пакт на 25 март 1941 година даде повод за широка политичка акција, која наиде на масовна поддршка од широките народни слоеви. И покрај тоа што во почетокот акциите ги покренаа приврзаниците на српските граѓански партии кои не беа задоволни со пактот, во демонстрациите во Македонија, во Скопје, Битола, Куманово и др. места, комунистите ги покрена незадоволните широки маси, кои ги прифатија нивните барања.

Сето ова што е изнесено накусо недвосмислено води кон заклучок дека Комунистичката партија во Македонија стана значаен организационен и политички фактор во време што беше обремено со нови и судбоносни настани за земјата, а посебно за Македонија. Со истакнувањето и поставувањето во својата програма и дејност на голем број разновидни актуелни внатрешно-надворешни прашања и покренувањето акции за нивното политичко решавање и со организационото обновување и средување на своите редови, Комунистичката партија во Македонија во 1940 и 1941 ги определи насоките на понатамошната борба и патиштата по кои би можела успешно да се развие во вистинска политичка сила, да добие суштински обележја на влијателен општествено-политички национален фактор во тогашната и идната положба во земјата и светот. Комунистите во Македонија стануваа сè позначаен и присутен фактор, почнувајќи од секојдневните економски синдикални борби на работничката елемент па сè до идеолошката борба на подрачјето на политичкиот живот и култура. Сето тоа ѝ овозможи да застане на чело на борбата на работничката класа и народот во Македонија против новите поробувачи за национално и социјално ослободување.

По шестоаприлскиот напад и капитулацијата на Кралството Југославија, нацифашистичките окупатори извршија повторно прекројување на политичката карта на Македонија. Во новонастанатите услови единствено македонските комунисти ја имаа доблеста како единствена политичка сила, да им се спротистават на новите владетели со македонската земја и воедно, да ја предводат борбата за национална слобода на македонскиот народ. Со еден збор, процесот преку вооружено востание македонскиот народ да ги постави цврсто темелите на својата понова историја, беше отворен.

Својата вистинска големина и решителност македонските комунисти и македонскиот народ енергично ја манифестираа на 11 октомври, кога со оружени акции во Прилеп и Куманово го озваничија почетокот на оружената борба. Велиме озваничија затоа што треба да се има предвид дека во Македонија отпорот започнува уште летото 1941 година со извршувањето на првите диверзански акции во градовите а и со формирањето на првиот Скопски народноослободителен партизански одред.

11 октомври беше званичен одговор на Македонците предводени од маке-

донските комунисти на дотогашните поделби на Македонија и едновременно одговор на сите дотогашни господари со македонската земја кои го негираа постоењето на македонскиот народ.

По 11 октомври како на филмска лента се редее настаните. Како резултат на преземените активности дојде до формирање на Покраинскиот воен штаб односно Главен штаб на НОВ и ПО на Македонија како воено раководно тело кое одигра голема улога во креирањето и донесувањето на важни документи од државноправна природа.

Од септември 1941 до април 1942 година, пак, се оживотворува идејата за оружено востание со omasовување на партизанските одреди. До мај 1942 година беа исфрлени јадрата на 5 партизански одреди а до летото уште на четири одреди.

Во периодот од летото 1942 до пролетта 1943 година беше создадена тешка ситуација со апсењето на одредени кадри како што беа Мирче Ацев и Страшо Пинџур, а во зимата со настрадувањето на неколку партизанските одреди.

Во првите месеци од 1943 година беа надминати тешкотиите, а беа преземени мерки кои го трасираа патот кон разгорот на оружената борба.

Доаѓањето на Светозар Вукмановиќ во Македонија кон крајот на февруари 1943 година во својство на член на ЦК на КПЈ и на ВШ на Југославија, се одбележува почетокот на нов период во развојот и дејноста на КП во Македонија. Имено, на 28 февруари 1943 година дојде до реализација на одлуката на КПЈ донесена на IV конференција во 1934 година за формирање на КП на Македонија.

Поради објективни и субјективни причини, за разлика од Хрватска и Словенија, во Македонија за формирањето на КПМ и на Централниот комитет не е свикан основачки конгрес, ниту конференција бидејќи објективните околности и условите во времето на нејзиното реализирање тоа не го овозможуваа. Покрај тоа, од овој историски настан не произлегоа никакви акти како што се: резолуција или проглас упатен до македонскиот народ по тој повод и сл. Освен, писмото на делегатот на ЦК на КПЈ упатено до „Сите организации и членови на Комунистичката партија во Македонија“ од 28 февруари 1943 година и секавањата на директните учесници на чинот на формирањето на КПМ, немаме други пишани документи.

Формирањето на КПМ и на Централниот комитет беше од огромно значење за натамошниот развојот на Организацијата и народноослободителното движење во Македонија. Ова ќе биде општа констатација на историската наука. „Со тоа организацијата доби полна автономија, самостојност и иницијатива“—ќе забележи д-р Велимир Брезовски, еден од темелните проучувачи на овој мошне значаен период од историјата на македонскиот народ. Натаму тој ќе констатира дека со тоа „се изградија национални кадри, способни и цврсти да поведат решителна борба.“

Првиот состанок на Централниот комитет на КПМ се одржа овде во Тетово на 19 март 1943 година. На овој состанок присуствуваа: членовите на ЦК на КПМ Кузман Јосифовски, Страхил Гигов и Цветко Узуновски и делегатот на ЦК на КПЈ Светозар Вукмановиќ.

И од работата на првиот состанок на ЦК на КПМ не располагаме со пишани документи. Од подоцнежните документи дознаваме дека на состанокот беа донесени значајни одлуки. Беа формирани пет оперативни зони и пет обласни комитети и беше донесена одлука за префрлање на ЦК на КПМ и Гш на НОВ и ПО на Македонија на територијата на западна Македонија и пристапување кон формирање на нови партизански одреди. На таа територија пак, започнаа бројни активности. Беше формирана базата на военото и политичкото раководство во месноста „Лопушник“, а на 4 и 5 нај беше одржан вториот состанок на ЦК на КПМ.

Летото 1943 година пак, претставува значаен период во развојот на ослободителната војна. Беа донесени важни одлуки што беа од пресудно значење за понатамошниот развој на ослободителната војна. Во редот на настаните што го одбележуваат новиот квалитет и квантитет, на прво место се одлуките и ставовите донесени на Преспанскиот состанок на ЦК на КПМ одржан од 2 до 4 август 1943 година во близината на с. Отешево во Преспа. Во работата на состанокот учествуваа сите членови на ЦК што беа присутни на првиот состанок во Тетово, на вториот во Лопушник и инструкторот на ЦК на КПЈ Добричов Радосавлевиќ за целото време, а делегатот на ЦК на КПЈ Светозар Вукмановиќ само на последниот ден.

А на 18 август беше формирана првата покрупна регуларна воена единица баталјонот Мирче Ацев. Тој датум, денес на сите нам ни е добро познат.

Несомнено е дека со формирањето на КПМ се продлабочува концепцијата на националноослободителниот карактер на оружената борба и недвосмислено се потврдува дека „без извојувањето на националната слобода не може успешно да се развива и победи ослободителната војна на македонскиот народ“. Од целокупната преписка на ЦК на КПМ се гледа дека оружената борба не се води само за истерување на окупаторот и за социјални права, туку првенствено за решавање токму на националното прашање односно формирање на држава на македонскиот народ. Во еден документ, меѓу другото, ќе биде запишано дека „Ние во Македонија сме организирале наша млада Народноослободителна војска на Македонија и стоиме пред организирањето на АСНОМ.“ А со самото тоа веќе се исполнува полната национална слобода.

За програмските определби, за карактерот и целите на НОБ македонскиот народ веќе беше запознат. Но тоа беше објавено со познатиот Манифест на ГШ кој најде на широк одзив во Македонија.

Во понатамошниот развој на НО војна беа формирани и првите бригади. Формирањето на поголеми македонски воени единици (баталјони, бригади) значеше нов засилен подем на вооруженото востание но и создавање на солидна основа за воено и политичко опстојување. Со тој чин, во основа, се поставија темелите на македонската војска како предуслов и елемент што го чини и карактеризира постоењето на посебна државност. За тоа, несомнено, голема заслуга имаше политичкото и военото раководство.

Оттука, иницијативата дадена на Преспанскиот состанок за формирање на Антифашистичко собрание на Македонија својата практична реализација ја имаше на 2 август 1944 година. Со Првото заседание на АСНОМ, иако само

на дел од македонската територија, се реализираа вековните стремежи на македонскиот народ за формирање на сопствена држава. Тоа беше чин кој ги обединуваше идеите на сите дотогашни македонски револуционери кои се бореа и ги положија своите животи за македонската државност. Затоа не може никој и никогаш да го негира неспорниот факт дека македонските комунисти беа тие што го трасираа патот кон независна и суверена македонска држава.

На крајот, од сето досега кажано, несомнено мораме да го извлечеме и единствениот заклучок дека националноослободителната борба со сета своја историска димензија, претставуваше извонреден генератор во борбата против нацифашизмот а за издејствување на сопствена држава. Основните двигатели на тој процес, со визија за обединување на македонската национална мисла, со формирањето на првите партизански одреди и другите поголеми воени единици, народноослободителните комитети како привремени органи на борбата и власта, како и со издигнувањето на Македонија како државноправен субјект во меѓународни рамки, дадоа значаен и неоминлив придонес. На тој начин, создавајќи политичко-претставнички институции по одржувањето на Првото заседание на АСНОМ, народноослободителното движење си обезбеди сопствено легитимно претставничко тело. Конституирањето на македонската држава како легитимен претставник на македонскиот народ беше невозможно без присуството на КПМ чиј 60-годишен јубилеј денес го прославуваме затоа што таа, заедно со другите чинители во тој процес донесуваше акти и креираше политика која на македонскиот народ му донесе национална слобода и државност; затоа што таа создаде македонска војска и по својата функција беше дел од државноста која ја создаваше. А создадениот државноправен суверенитет во текот на антифашистичката војна, и сега посебно по распадот на авнојска Југославија, беше во директна спротивност со делбите на Македонија санкционирани со познатите меѓународни договори од 1913 и од 1919 година што претставува и реална политичка опција за постоењето на македонскиот народ, нација и држава.

Тој историски процес предводен од македонските комунисти ќе претставува револуционерен удар во една состојба на напластени и веќе илузорни фикции на соседните држави.

Затоа, да се обвинува денес дека македонските комунисти биле заведени и на трајни релации, историски дезориентирани од комунизмот, дека биле незрели и национално одродени, е теза која се демантира самата себе со постоењето, денес на независна и суверена македонска држава во која засекогаш се вградени македонските комунисти.